

اتفاق غیرمنتظره سارس رخ داد. جدیدترین ویروس مرگبار SARS شیوع پیدا کرد. تنها در چین بیش از ۱۴۰۰ مورد مبتلا گزارش شد. این همان چیزی بود که مسئولان بهداشت از آن ترس داشتند. در سال ۲۰۰۳، شیوع SARS به یک بازار مرطوب در جنوب چین ردیابی شد. در شهر فوشان در ایالت گوآنگدنگ. دانشمندان ردیابی این ویروس را در مزرعه‌ها میان گونه‌ای از گربه (CIVET) پیدا کردند. پس از آن مقامات چینی به‌سرعت این بازارها را تعطیل کردند و پرورش این حیوان‌ها را ممنوع اعلام کردند؛ اما تنها چند ماه پس از همه‌گیری سارس مقامات چین ۵۴ گونه حیات‌وحش ازجمله گربه CIVET را برای پرورش قانونی اعلام کردند. تا سال ۲۰۰۴ صنعت پرورش حیات‌وحش چیزی حدود ۱۰۰ میلیارد یوان ارزش یافت و نفوذ بسیار زیادی در دولت چین کسب کرد.

«این صنعت پرورش حیات‌وحش و حشی را به‌عنوان محصولات نیروبخش، مکمل‌های بدن‌سازی و تقویت‌کننده جنسی و مقوی سیستم ایمنی برای مبارزه با بیماری‌ها تبلیغ می‌کرد. برای درستی هیچ‌یک از این ادعاها کوچک‌ترین شاهی وجود ندارد». باین‌وجود، این محصولات در میان بخش تأثیرگذار جامعه چین و هم‌چنین افراد ماجراجو از سراسر جهان محبوبیت پیدا کردند. «اکثر شهروندان چینی حیوان‌های وحشی را مصرف نمی‌کنند. آن بخشی که این حیوانات را مصرف می‌کنند افراد مرفه و قدرتمند هستند، این علاقه سوداگرانه تعداد معدودی از مصرف‌کنندگان حیات‌وحش منافع ملی چین را در خطر جدی قرار داده است» و در ادامه جهان را در معرض خطر قرار داده‌است. مجدداً با شیوع کرونا ویروس جدید دولت چین بازارهای مرطوب را به حالت تعلیق درآورد و به‌طور موقت تجارت حیوان‌های وحشی را ممنوع اعلام کرد. بسیاری از فعالان در شبکه‌های اجتماعی و نهادهای بین‌المللی در تلاش هستند تا این ممنوعیت را دائمی کنند. پیش‌بینی می‌شود تا زمانی که مداخله انسان در نظم طبیعت و دست‌اندازی به منابع آن و چنین سیاست‌هایی دستخوش تغییر جدی نشود امکان وقوع چنین پدیده‌هایی در آینده متصور است.

نتیجه‌گیری

می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که تاکنون قابل‌پذیرش‌ترین فرضیه برای منشأ این ویروس، فراهم شدن امکان انتقال ویروس از حیوان‌های وحشی به انسان به‌عنوان میزبان، جهش آن در انسان و سرایت آن به جهان انسانی است. تا زمانی که فرضیه قابل‌اثبات دیگری نیامده، این فرضیه قانع‌کننده‌ترین فرضیه‌ای است که فراروی ماست. نتیجه‌گیری دیگر، اثبات مجدد یکپارچگی جهانی است. یک عادت غلط و یا یک تصمیم سوداگرانه؛ هرچند در ابتدا بر اساس ضرورت و تلاش برای بقا بوده‌باشد، در یک نقطه از جهان می‌تواند جان میلیون‌ها انسان را به مخاطره بیندازد و زندگی میلیارد‌ها انسان دیگر را در رنج و سختی و یا حتی فقر و فلاکت فروبرد. یک‌بار دیگر، بیوستگی جهانی خودش را بر تمامی نوع بشر نمایان می‌کند و ضرورت برقراری همکاری‌های صلح‌آمیز و هرملی و همراهی جهانی بر همگان به اثبات می‌رسد. آنان که تصور می‌کنند مرزهای کشورها را می‌توان بدست و جهانی بسته خلق کرد، اکنون باید دریافته باشند که این کار شدنی نیست و آدمی برای بقا نیاز به زندگی مشترک در سطح جهان دارد و اندازه ملّی کفایت نمی‌کند. از این رو است که این یادداشت بر این باور است که فهم منشأ این ویروس، بر سیاست‌گذاری مقابله و ساخت جهان پسا کرونا بسیار تأثیر گذار است. این نشان می‌دهد که سیاست‌های دوده گذشته تاجه اندازه اشتباه بوده‌است.

متخصصان شیوع بیماری‌های واگیردار برای مقابله با گسترش این بیماری‌ها بر قطع چرخه تولید و توزیع ویروس‌ها تأکید می‌کنند. این یادداشت منشأ این ویروس را نشان می‌دهد؛ بنابراین، همه ملّت‌ها ازجمله ایران باید از چنین جامعه جهانی بخواهند این تجاوز به حیات‌وحش را پایان دهند و عزم جهانی برای مقابله با آن شکل گیرد. این می‌تواند یکی از مأموریت‌های دیپلماسی عمومی ایرانیان باشد.

شکل (۳) فروش خفاش در بازار مرطوب چین

شکل‌گیری آذهان عمومی دارد، نمی‌توانیم به‌سادگی از کنار آن‌ها بگذریم. ردّ و تردید در دریافت کمک‌های بین‌المللی و یا نپذیرفتن پزشکان بدون مرز ریشه در باور به سلاح زیستی بودن انتشار این ویروس دارد. شایسته است به تصویر نگاه کنیم. مضمون آن دفاع بیولوژیک است. دفاع در برابر یک حمله صورت می‌گیرد. فرضیه ی جهش طبیعی نیز تأثیر مستقیمی بر نحوه رویارویی جهانی در برابر این بیماری واگیردار دارد. اگر منشأ پیدایش این ویروس کاملاً طبیعی باشد، بنابراین، راه مبارزه با آن تنها، افزایش مقاومت زیستی انسان‌ها در برابر آن است. ولی اگر این جهش، عکس‌العمل طبیعت در برابر مداخله‌های ناروای انسان در آن باشد، راه مقابله با آن، افزون بر روش‌های زیست‌شناسی، نیاز به قطع زنجیره ی تولید و انتشار و دستیابی به راهکاری جهانی برای قطع این‌گونه مداخله‌هاست؛ بنابراین، چه برای مقابله و چه برای ایمنی‌های بعدی و تصویر جهان پساکرونا نیاز به پاسخ درست به این سؤال داریم. منشأ این ویروس چیست؟ این یادداشت تلاش می‌کند تا حدی که یک یادداشت کوتاه اجازه می‌دهد به این پرسش پاسخ دهد.

شکل (۱) بازار مواد غذایی وحشی

پرورش حیوان‌های وحشی و غیراهلی وحشی روی آوردند.

دکتر پیتز لی در این خصوص چنین می‌گوید: این گرایش «در ابتدای امر، بیشتر برای تغذیه خانواده و در محدوده حیات خانه، حیوان‌هایی چون لاک‌پشت نگهداری می‌شدند و این نقطه شروع تجارت پرورش حیوان‌های وحشی بود». از آنجاکه این اقدام به تأمین غذایی کمک می‌کرد، دولت چین از آن حمایت کرد. «این برای دولت امری ضروری بود که مردم را تشویق به ایجاد غذا از هر طریقی بکند تا از شرایط فقر و قحطی فاصله بگیرند بدون توجه به اینکه چه می‌کنند؛» اما پس از آن در سال ۱۹۸۸، دولت چین تصمیمی گرفت که شکل تجارت حیوان‌های وحشی را تغییر داد و قانون حمایت از حیات‌وحش را تصویب کرد. در این قانون حیوانات به‌عنوان «منابع متعلق به دولت» تعیین شد و از افرادی که در استفاده از حیات‌وحش فعال بودند محافظت می‌کرد.

ماده ۴: دولت باید سیاست تقویت

حفاظت از منابع حیات‌وحش، اهلی‌سازی و پرورش گونه‌های وحشی حیوانات و توسعه و بهره‌برداری عقلانی منابع حیات‌وحش را دنبال و تحقیقات علمی در مورد حیات‌وحش را ترغیب کند. به واحدها و اشخاصی که در زمینه حفاظت یا اهلی‌سازی و پرورش حیوانات وحشی دستاوردهای چشمگیری داشته اند، توسط دولت پاداش

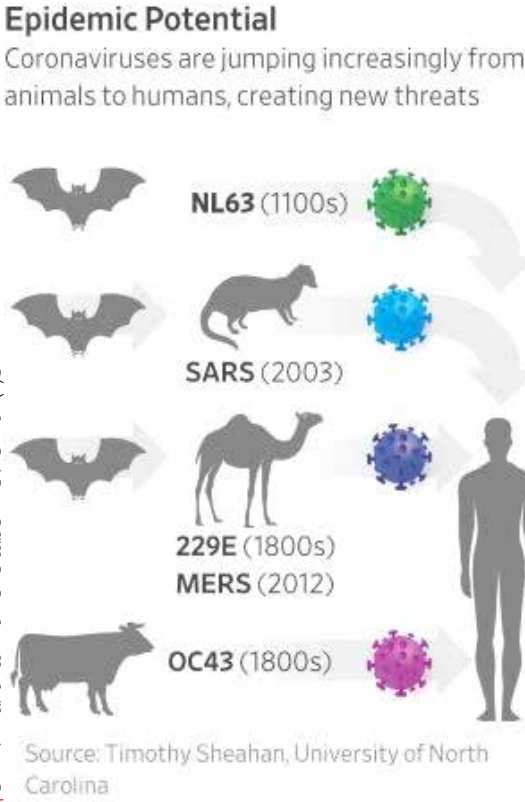
«ویروس کرونا به‌منابه ی یک سلاح ژنتیکی در آزمایشگاه‌های آمریکا برای ضربه‌زدن به چین و ایران ساخته شده‌است». لیکن، در قرآیند انتقال این دیوا از شیشه بیرون آمده و زندگی سازنده ی خود را هدف قرار داده‌است. این مضمون در شمار اولین گمانه‌زنی‌ها پس از شیوع این بیماری در چین و خبر شیوع آن در قم بود. بعدها، فرض‌های دیگری به‌میان آمد و پیدایش آن را در نتیجه ی یک جهش طبیعی ویروس کرونای نوع پیشین خواند؛ SARS-CoV-2 و فرضیه قبلی را صرفاً زائیده ی توهم توطئه و فاقد هرگونه استناد و مدرک علمی خواند. باین‌وجود، فرضیه جهش طبیعی به این سؤال پاسخ نداد که آیا این جهش بر اثر مداخله خارج از ناموس طبیعت انسان در محیط‌زیست ایجادشده و یا آن‌که یک جهش طبیعی در چرخه ی حیات بوده‌است؟ از آنجاکه پاسخ به این پرسش‌ها تأثیر تعیین‌کننده‌ای در سیاست‌های بعدی که توسط حاکمیت و

آسیای شرقی در دانشگاه هیوستون و متخصص سیاست‌گذاری چین در انستیتوی مطالعات انسانی می‌چنین می‌گوید:

«برای من و خیلی از دانشمندان این اتفاق اصلاً تعجب‌آور نبود، در بازار ووهان قفس حیوانات پایین‌تر در معرض خون و فضولات حیوانات خارج‌شده از حیوانات بالاتر قرار می‌گیرند و این دقیقاً چگونگی انتقال ویروس میان یک حیوان به دیگری است و در صورت تماس انسان با آن حیوان یا مصرف گوشت آن می‌تواند او را آلوده نماید و اگر از انسان آلوده به دیگری منتقل شود نقطه شروع اپیدمی خواهد بود». بازارهای مرطوب (Wet Markets) در بخش‌های مختلف دنیا شامل چین، هنگ‌کنگ، مکزیک، سنگاپور و تایلند وجود دارند. ولی بازارهای چین به این دلیل شهرت یافته‌اند که تنوع حیوانی آن‌ها بسیار بالا و به‌ویژه حیوان‌های وحشی را نیز شامل می‌شوند. طبق گزارش‌ها شکل ۳ یک سیاه از انواع حیوان‌های ارایه‌شده در ووهان را نشان می‌دهد. این حیوان‌ها از نقاط مختلف دنیا منتقل شده‌اند و هرکدام می‌تواند حاوی ویروس‌های مختص خود باشد. شگفت آن‌که گوشت آن‌ها بدون رعایت مقررات بهداشتی در اختیار مصرف‌کنندگان قرار می‌گیرد.

تاریخچه شکل‌گیری این بازار

چین در دهه ۱۹۷۰م دچار قحطی سختی

شکل (۲) نمونه‌های قبلی انتقال ویروس‌های خانواده کرونا از حیوانات به انسان

پیدایش وانتشار بیماری

در آغاز سال نو میلادی ۲۰۲۰ شیوع نوع جدیدی از بیماری حاد تنفسی (پنومونی) ویروسی در مرکز چین مشاهده شد. تعداد افراد مبتلا به آن نیز به‌سرعت در حال افزایش بود. پس آمد آن، مقام‌های بهداشتی کشور چین اعلام داشتند که مشکلی وجود دارد. علایم این بیماری پیش از گرفتار شدن بیماران به وضعیّت حاد تنفسی، شامل تب و سرفه خشک بود. این بیماری سبب مرگ تعدادی از مبتلایان شد. پزشکان این بیماری را COVID-19 نام‌گذاری و منشأ آن را ویروسی با نام SARS-CoV-2 معرفی کردند. سفرهای هوایی، زمینی و حتی دریایی بین‌المللی از آن زمان اجازه داد این ویروس در کشورهای دیگر گسترش یابد. با همه‌گیری این ویروس، گمانه‌زنی‌ها برای شناسایی منشأ ویروس شدت گرفت.

کسانی که این ویروس را یک سلاح اصلاح‌شده ژنتیکی خواندند کمتر شواهد علمی به‌میان آوردند. مدعیانشان بیشتر متکی به فرض‌های امنیتی و دفاعی بود. این باور در چارچوب ذهنی پیشین این افراد از ارزیابی تهدیدهای خارجی قابل تفسیر است. طرفه آن که به‌هنگام شیوع طاعون در قرون وسطی، کلیسا، یهودیان و جذامیان را مقصر اعلام کرد. از این‌رو، سوزاندن افراد ناموافق با دین شامل یهودیان، جذامیان و جادوگران به دستور کلیسا اتفاقاتی رایج بود. در برابر باور پیش گفته، تجزیه‌وتحلیل داده‌های توالی اطلاعات ژنتیکی (وراثتی) ویروس SARS-CoV-2 و سایر ویروس‌های هم‌خانواده آن، نشان می‌دهد که ویروس COVID-19 در نتیجه ی جهش ویروس مذکور از طریق قرآیندهای طبیعی و نه مداخله مستقیم انسان سرچشمه گرفته است. حال بازمی‌گردیم به ارزیابی نقش غیرمستقیم انسان در شکل‌گیری ویروس کرونا-۱۹. پرسش این است که آیا ظهور بیماری‌هایی چون ایدز (HIV)، ابولا، سارس و مرس (MERS) نتیجه جهش طبیعی ویروس‌های پیشین است و یا بر اثر مداخله ی انسان در طبیعت پیداشده‌اند؟ این یادداشت بر آن است که مشخصاً کرونا بر اثر تجارت حیات‌وحش و مصرف حیوانات وحشی موجب انتقال ویروس جانوران وحشی به انسان شده‌است. لذا، بشر با ویروسی رویاروگشته که سابقه‌ای از آن در چرخه ی دفاعی زیستی خود نبوده‌است.

تجارت حیات‌وحش و مصرف حیوانات وحشی و پیدایش ویروس کرونا-۱۹

مقامات پزشکی چین وقتی سعی در یافتن منشأ جدید کرونا داشتند یک منبع احتمالی پیدا کرد؛ بازار مواد غذایی در ووهان چین، از میان ۴۱ بیمار نخست، ۲۷ نفر آن‌ها در این بازار بودند. البته این شواهد قطعی نبود، ولی مقامات چینی به‌سرعت بازار را تعطیل کردند. آن‌ها قبلاً مشابه این پدیده را در مکانی دقیقاً مشابه این بازار دیده بودند. سال ۲۰۰۲ بود که ویروسی از خانواده کروناویروس‌ها در بازاری مشابه ظهور یافت. آن زمان نیز مقامات بهداشتی در تلاش بودند تا از علت شیوع آن بیماری که SARS نام گرفت، مطلع شوند. این ویروس نیز در بخش جنوبی سرزمین اصلی چین ظهور کرد و سپس در سراسر آن کشور پخش شد و ماه‌ها پس از آن قربانی می‌گرفت. این ویروس به‌تدریج ۲۹ کشور را آلوده و ۷۷۴ نفر را به کام مرگ فروبرد. حال ۱۸ سال پس از آن رخداد، این ویروس تا زمان نگارش این یادداشت حداقل در ۱۸۰ کشور بیش از یک‌میلیون نفر را آلوده و بیش از ۵۵ هزار نفر را به کام مرگ فرستاده‌است. این بازارها چه ارتباطی با یکدیگر دارند و دلیل منشأ گرفتن این بیماری از آن‌ها چیست؟ و چرا این دور رخداد در چین به‌وقوع پیوسته‌است؟ (شکل ۱)

بسیاری از ویروس‌ها که انسان را بیمار می‌کنند از حیوانات سرچشمه می‌گیرند. برخی از ویروس‌هایی که باعث آنفلوآنزا می‌شوند از پرندگان و خوک‌ها سرچشمه می‌گیرند، ویروس HIV که عامل بیماری ایدز است از شامپانزه‌ها منشأ گرفته و احتمالاً خفاش‌ها منشأ ویروس کشنده ی ابولا بوده‌اند. در خصوص ویروس SARS-CoV-2 یا کرونا ویروس-۱۹ شواهدی وجود دارد که پیش از آلوده‌کردن انسان از خفاش به یک پانگولین- نوعی مورچه‌خوار از خانواده پولک پوستان- منتقل شده‌است. (شکل ۲) درحالی‌که پرش ویروس‌ها در میان گونه‌های حیوانی وحشی، بسیار دیده‌شده‌است، پرش و انتقال آن‌ها به انسان اتفاق نادری است؛ زیرا لازمه ی این اتفاق حضور هم‌زمان همه ی این میزبان‌ها در یک نقطه یا مکان است. این جایی است که بازار مرطوب ووهان امکان آن را فراهم آورده‌است. بازار مرطوب ووهان یا Wet Market مکانی است که در آن حیوانات زنده ی وحشی همان‌جا ذبح‌شده و برای مصرف عرضه می‌شوند. (شکل ۳)

پروفسور پیتز لی، استادیار سیاست‌های